

ΑΝΑΣΤ. ΑΛΕΞ. ΝΙΚΗΤΑ

Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

αὐτίτης οἶνος*

Διευτώθη ἡ γνώμη ὅτι «στὸν Ἴπποκράτη ὑπάρχει αὐτίτης οἶνος μὲ τὴ σημασίαν τοῦ ντόπιου κρασιοῦ, αὐτοῦ ποῦ παράγεται στὸν τόπο καλλιέργειας τῶν σταφυλιῶν». Τὸ ἐρμήνευμα αὐτὸ δὲν ἀποδίδει ὀρθῶς τὴν ἱπποκρατικὴν ἀντίληψιν ἢ, ὀρθότερον, ἱατρικὴν συνταγὴν.

Εἰς τὸ C(orpus) H(ippocraticum) ἀπαντᾷ τὸ ἐπίθετον αὐτίτης μόνον μίαν φοράν: *Περὶ νόσων Γ 14 καὶ οἶνον αὐτίτην πινέτω εὔζωρον*¹. Ἐνταῦθα πρόκειται περὶ ἐνὸς εἴδους οἶνου, ποῦ συνιστᾶται διὰ θεραπευτικούς σκοποὺς (πινέτω, sc. ὁ ἄρρωστος). Κατὰ τὸν συντασσόμενον ἐν Ἀμβούργῳ (Δυτ. Γερμανίας) Ἴπποκρατικὸν ἸΝΔΕΧ παραδίδονται ἐν τῷ CH (εἰς ἀντιστοιχοῦς ἱατρικὰς περιπτώσεις) ἐν συνόλῳ 119 τοιαῦτα εἶδη (ποιότητες) οἶνου σχετικὰ μὲ τὴν παρασκευὴν ἢ σύνθεσιν ἢ ἡλικίαν του (π.χ. οἶνος ἄκρητος, ὑδαρής, λευκός, μέλας, ἀνοδμος, εὐώδης, γλυκός, ὀξίνης, ἰσχυρός κλπ., καὶ νέος ἢ παλαιός) καὶ ἐπὶ πλέον 6 εἶδη ὀνομαστῶν τ ο π ι κ ῶ ν οἶνων (Θάσιος, Κρητικός, Κῶος, Χίος, Μενδαῖος ἢ Μενδήσιος καὶ Πράμνιος, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ περισσότεροὶ ἀπαντοῦν καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλην. Γραμματείας, ἦσαν δηλ. εὐρύτερον γνωστοὶ προφανῶς μέσῳ τοῦ ἐμπορίου). Οὕτω κατὰ τὴν ἱπποκρατικὴν διδασκαλίαν οἱ ἱπποκρατικοὶ ἱατροί, ὁσάκις συνιστοῦν τ ο π ι κ ὸ ς οἶνους, αὐτοὺς τοὺς ἀναφέρουν ὀ ν ο μ α σ τ ῖ (πρᾶγμα ποῦ δὲν συμβαίνει εἰς τὸ ὡς ἄνω ἱπποκρ. χωρίον), ἐνῶ εἰς ὅλας τὰς ἄλλας περιπτώσεις (= 119), εἰς τὰς ὁποίας ἀνήκει καὶ τὸ ἐξεταζόμενον χωρίον, συνιστοῦν οἶνον εἰ δ ι κ ὸ ν κατὰ τὴν παρασκευὴν ἢ σύνθεσιν(!) καὶ τὸν χρόνον παραγωγῆς του(!), χ ω ρ ῖ ς νὰ κάμνουν καθόλου μνείαν διὰ τὸν τόπον προελεύσεώς του. Εἶναι ἐπομένως αὐτονόητον, ὅτι εἰς ὅλας αὐτὰς τὰς περιπτώσεις οἱ κατὰ τόπους ἄρρωστοὶ ἐχρησιμοποιοῦν διὰ τὴν θεραπείαν τῶν (κατὰ τὰς ὑποδείξεις τῶν ἱατρῶν) αὐτὸν ἢ ἐκεῖνον τὸν ο ἶ ν ο ν, ποῦ φυσικὰ ἢ τὸν εἶχον π.χ. οἱ ἴδιοι ἰδικόντων ἢ τὸν εὑρισκόν εὐκόλως εἰς τὸν τόπον διαμονῆς τῶν ἢ τὸν παρεσκεύαζον ἀπὸ τὸ τοπικὸν προϊόντων, ἐχρησιμοποιοῦν δηλ. «ντόπιο κρασί» (εὐχερῆς πρέπει νὰ ἦταν ἐπίσης ἡ ἀγορὰ καὶ χρῆσις τῶν ὡς ἄνω 6 ὀνομαστῶν ἀναφερομένων οἶνων καὶ ἐ κ τ ὸ ς τοῦ τόπου παραγωγῆς τῶν, διότι ἐν ἀντιθέτῳ περιπτώσει δὲν θὰ τοὺς συνίστων οἱ ἱπποκρατικοὶ ἱατροί). Κατ' ἀκολουθίαν ἢ φράσις: αὐτίτης οἶνος εἰς τὸ ἀνωτέρω ἱπποκρ. χωρίον δὲν δύναται ἐξ ἱατρικῆς ἐπόψεως νὰ σημαίη «ντόπιο κρασί», ἀλλὰ «νέο τοῦ παρόντος ἔτους, φετεινὸ κρασί», ὅπως τὸ ἀποδίδει ὁ μεταξὺ ἄλλων ἱατρὸς καὶ ὑπομνηματιστῆς ἱπποκρ. ἔργων Γαληνός² εἰς τὸ Γλωσσάριόν του (XIX, 87, 1 K.): «αὐτίτην (sc. οἶνον): τὸν οἶνον αὐτοετίτην, τὸν ἐκ τοῦ ἐνεστῶτος ἔτους», καὶ ἀντιθέτως (Γαλ. XIX, 130, 12 K.): «περυσίας: ὁ περυσινὸς οἶνος, οἶον περυσίας τις ὄν, ὡς καὶ αὐτίτην ὀνομάζει (sc. ὁ Ἴπποκράτης) τὸν αὐτοετίτην». Οὕτω διὰ τὴν περιγραφομένην εἰς τὸ ἱπποκρ. χωρίον νόσον τοῦ εἰλεοῦ ὁ ἱατρὸς συνιστᾷ οἶνον αὐτίτην (= νέον, ἐφετεινὸν οἶνον) καὶ εὔζωρον (= καθαρὸν, μὴ μεμειγμένον, ἄκρατον). Ἀντιθέτως εἰς τὸν (ἄλλον ἐρμηνευτὴν ἱπποκρατικῶν λέξεων) Ἑρωτιανόν³ ἀποδίδεται ἐσφαλμένως τὸ ἐπιθ. αὐτίτης μὲ τὴν σημασίαν «ἀπαράχυτος (οἶνος)», διότι ἀκριβῶς τὴν σημασίαν αὐτὴν ἔχει τὸ ἀμέσως ἐπόμενον ἐπιθ. εὔζωρος (διὰ τὸ χωρίον τοῦ Πολυζήλου, ἀπ. 1: ἀβλαβῶς γὰρ αὐτίτης ἅπασιν ἐν Θεοξενίοις ἐπίνετο, εἰς τὸ ὁποῖον ἐπὶ πλέον παραπέμπει ὁ Ἑρωτιανός, βλ. κατωτ.).

Εἰς τινὰ ἄλλα (παλαιότερα ἢ νεώτερα) Λεξικά ἀποδίδεται ἡ φράσις: *αὐτίτης οἶνος* πράγματι μὲ τὴν σημασίαν «ντόπιο κρασί», ὅπως π.χ.: Πολυδεύκη ('Όνομ. VI, 18 «ἐπιχώριος οἶνος»), *Anecdota Graeca*, Bachmann, Σούδας («αὐθιγενῆς οἶνος», Τηλεκλείδης ἀπ. 9), Liddel-Scott-Jones («home-made wine, Telecl. 9, Polyzel. 1, Hp. Morb. 3, 14») κ.ά. Ἀλλὰ δὲν γνωρίζομεν οὔτε ἀπὸ ποῖον χωρίον ἦν τλησεν ὁ Πολυδεύκης τὴν σημασίαν («ἐπιχώριος οἶνος») τῆς φράσεως αὐτῆς οὔτε μὲ ποῖαν πράγματι σημασίαν τὴν ἐχρησιμοποίησεν ὁ Τηλεκλείδης, διότι δὲν παραδίδεται τὸ οἰκεῖον κείμενον (τὰ συμφραζόμενα, ἀπὸ ὅπου καὶ μόνον δυνάμεθα γενικῶς νὰ ἐξακριβώσωμεν τὴν ὀρθὴν σημασίαν μιᾶς «γλώσσης»), ἐνῶ εἰς τὸν Πολύζηλον (πβ. Ἐρωτιανόν, ὅπου παραδίδεται καὶ τὸ κείμενον) σημαίνει προφανῶς ὅ,τι καὶ εἰς τὸ ἱποκρ. χωρίον, διότι εἶναι εὐλογον νὰ δεχθῶμεν, ὅτι κατὰ τὴν καθ' ἕκαστον ἔτος (Μάρτ.-Ἀπρίλ.) καὶ εἰς διαφόρους πόλεις τελουμένην ἑορτὴν τῶν Θεοξενίων ἔπινον οἱ μετέχοντες εἰς αὐτὴν «νέον, τοῦ αὐτοῦ ἔτους, οἶνον», καὶ μάλιστα (συμφώνως πρὸς σχετικὴν ἐπιγραφὴν) «κεκραμένον, ἀναμειγμένον» (μὲ νερό), διὸ καὶ «ἀβλαβῶς... ἅπασιν... ἐπίνετο», καὶ ὄχι «ἀπαράχυτον οἶνον», ὅπως παρερμηνεύει καὶ τὸ χωρίον τοῦτο ὁ Ἐρωτιανός (οἴκοθεν νοεῖται, ὅτι εἰς ἐκάστην πόλιν, ἐνθα ἐτελεῖτο ἢ ἐν λόγῳ ἑορτῆ, θὰ ἔπινον οἱ μετέχοντες εἰς αὐτὴν «ντόπιο κρασί» καὶ αὐτὸ δὲν ἐχρηιάζετο νὰ τονισθῇ διακριτικῶς). Ἐπομένως τὰ ἐρμηνεύματα τῆς φράσεως αὐτῆς *αὐτίτης οἶνος* εἰς τὰ ὡς ἄνω Λεξικά, καὶ ἰδιαιτέρως εἰς τὸ πολὺ χρησιμοποιούμενον σήμερον LSJ, εἶναι ἢ ἀμφίβολα ἢ σαφῶς ἐσφαλμένα (κατὰ τὸν Δημήτριον, *Περὶ ἐρμηνείας* 144, ὁ Ἀριστοτέλης ἐχρησιμοποίησε τὸ ἐπιθ. *αὐτίτης* διὰ τὸν ἄνθρωπον, θέμα ποῦ ἀπασχόλησε κυρίως τὸν Κ. Γ., καὶ ὄχι διὰ τὸν οἶνον). Τέλος τὰ ἐρμηνεύματα αὐτά: «ἐπιχώριος, αὐθιγενῆς, home-made» (= ντόπιος) προδίδουν ποῖαν τινὰ παρερμηνείαν: Φαίνεται ὅτι τὸ ἐπιθ. *αὐτίτης* ἐξελήφθη ὡς προερχόμενον ἐτυμολογικῶς ἀπὸ τό: «τοπικὸν ἐπίρρημα αὐτοῦ/αὐτίτης (= ὁ αὐτοῦ ἂν ἢ παραγόμενος, ὁ ντόπιος)» ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ: *αὐτός/αὐτίτης*, ὅπως τὸ ἐτυμολογεῖ ὁ Δημήτριος (βλ. αὐτόθι), ἢ: *αὐτός+ἔτος/αὐτοετίτης/αὐτίτης*, ὅπως τὸ ἐρμηνεύει ὁ Γαληνός⁴.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

* Πρῶτῃ δημοσίευσίς εἰς τὸ Περιοδικὸν ΕΠΟΠΤΕΙΑ, τ. 109, Ἀθῆναι, Φεβρουάριος 1986, σσ. 177-178.

1. Πβ. É Littré (*Oeuvres complètes d'Hippocrate. Traduction nouvelle avec le texte grec en regard*, τόμ. 1-10, Paris 1839-1861), 7, 134, 8 κέξ.: *Εἰλεοί' εἰλεοὶ δὲ γίνονται... ἀποθνήσκει δὲ μάλιστα ἐβδομαῖος... Ἐν δὲ τῷ πρόσθεν χρόνῳ μέλι τε ὡς κάλλιστον λειχέτω, καὶ οἶνον αὐτίτην πινέτω εὐζωρον. Ἦν δὲ τοῦ εἰλεοῦ ἀφέντος πυρετὸς αὐτὸν ἐπιλάβῃ, ἀνέλπιστος...*

2. Κλαυδίου Γαληνοῦ Ἄπαντα, ἐκδ. C. G. Kühn, τόμ. I-XX, Lipsiae 1821-1833 (ἀνατύπ. Hildesheim 1964-1965).

3. Ἐρωτιανοῦ τῶν παρ' Ἱπποκράτει λέξεων συναγωγὴ, ἐκδ. E. Nachmanson, Upsaliae 1918, σ. 34, 2: *οἶνον αὐτίτην' τὸν ἀπαράχυτον. ὡς καὶ Πολύζηλος ἐν Δημοτυνδάρῳ φησιν' ἀβλαβῶς γὰρ αὐτίτης ἅπασιν ἐν Θεοξενίῳ ἐπίνετο.*

4. Βλ. περισσότερα εἰς μελέτην μου: Ἐρευνα ἐπὶ τῶν πηγῶν τοῦ Λεξικοῦ τοῦ Ἐρωτιανοῦ, ἐν: Βιβλιοθήκη Σοφίας Ν. Σαριπόλου, Ἀθῆναι 1971, σσ. 143 κέξ.